

A nemzet és a haza jövőjének zálogai: érzelmi alapú család és teremtő munka

Az ember létének, annak kezdete óta, kikerülhetetlen eleme a munkavégzés. Létezéséhez, még inkább boldog létezéséhez szükséges körülményeket tette-in keresztül hívja életre, igényeit ezen keresztül elégíti ki. Aki nem cselekszik, az hamarosan nem létezik. Ezeket a tetteket többféle szempontból lehet megítélni:

- a különböző célokkal mesterségesen létrehozott aktuális jogrendszer elemei szerint;
- a minden egyes emberben legbelül élő, minden külső körülménytől függetlenül létező és egyértelmű, egyetemes emberi értékrend mentén;
- az aktuálisan élő társadalmi normák alapján.

A cselekedet ennek megfelelően kaphat címkeket, és a különböző szempontok alapján számíthat munkának, jogsértésnek, vétéknek, vagy tudomást sem véve róla, értelmetlennek.

A munka fogalmát átfogóan és egyértelműen talán soha nem sikerült meghatározni, mert az mindig a fogalmat alkotó egyén nézőpontjától függ. A világban zajló, gyorsuló folyamatok rákényszerítenek minket a munka mai, a társadalom gondolkodásában elsősorban foglalkoztatottságot jelentő fogalmának átértelmezésére. Az élhető magyar jövő elengedhetetlen elemeként munkának kell tekinteni minden, az egyetemes jó erkölcsre alapozott, értékteremtő tevékenységet, függetlenül az aktuális jogrendtől, és attól, hogy mi tartozik a társadalom által konvencionálisan „rendes” munkaként elismert tevékenységek körébe. Ha viszont, meg akarjuk mondani, mi minősül értékteremtő tevékenységnek, az a nem könnyű feladat vár ránk, hogy tisztázzuk, mi az érték, aminek megteremtéséről beszélünk.

Az érték fogalmába tartozónak közel sem kizárólagosan a pénzt, de még csak nem is a kézzel fogható végterméket tekintem. A munka fogalmának meghatározása szempontjából ezekkel **legalább** egyenértékű, a materiálisan nem kifejezhető eredmény, amely a lelki fejlődésben, az egység felé mutató közösségek teremtésében, a lelket emelő szellemi és művészeti alkotások létrehozásában nyilvánul meg (mely pénzértéket talán csak évek, évtizedek múltán ölt magára).

Ennek fényében munkának kell tekintenünk például az anyák családöszretartó, gondoskodó tevékenységét, az embereknek a családi és más emberi

kapcsolatokon keresztül ható lélek- és személyiségformáló törődését is, de egy közösségi erővel értéket teremteni képes embercsoportot (klubot, mozgalmat stb.) megszervező és működtető tevékenységet is. Sokan üznek ma is sokféle, a direkt anyagi ellentételezés hiánya miatt feleslegesnek, értelmetlennek, időrabló hobbinak titulált tevékenységet, pedig az értéket teremtő munkaként határozható meg. Szerencsére.

E tevékenységek csoportokba sorolhatók, melyeken belül közös jellemző, hogy kívülről szemlélve hasonló cselekvést jelentenek, de látszólagos azonosságukon túli valódi értéküket a láthatatlan tartalmi különbségekben hordozzák. A gyermeknevelést például a fenti értelmezésben, emberi érték teremtéseként felfogva, munkának tekinthetjük, melyet el lehet végezni jól és rosszul, és e kettő között, pusztán a tevékenység külső látszata alapján különbséget tenni szinte lehetetlen. Ezeket a tevékenységeket ma, minőségi különbségtétel nélkül, a magától értetődő, természetesen elvárt viselkedési elemek közé soroljuk, hasznosnak legfeljebb udvariasságból tartjuk, s szavak szintjén méltatjuk. Pedig a társadalom elemi érdeke lenne 'munka'-ként elismerni, és a minőségi különbségeket az eredmények alapján felismerve konkrétan és megfoghatóan értékelni. Mindehhez elsőként az érték fogalmát kell újraalkotni a társadalom tudatában. Ha érdemes jövőre vágyunk, akkor erre egészen biztosan szükség lesz.

A mai tendenciák erre lehetőséget is adnak, és egyben arra hívják fel a figyelmet, hogy itt az ideje a munka és a foglalkoztatás sokszor összerosott, de tartalamiban mára egyre jobban szétváló fogalmi közül a foglalkoztatást a huszadik század múltó hóbortjaként felfogni, a munka évszázadokon át a fejekben kimondatlanul is materiálisan meghatározott tartalmát pedig kiegészíteni a lélek és a személyiség értékeinek teremtésére vonatkozó részekkel.

A világ évszázadokon, évezredekén keresztül olyan lassan fejlődött mind társadalmi, mind technológiai szempontból, hogy az egyes emberi életek, egymást követő generációk szinte változatlanságként éltek meg. A csupán évszázadok, sőt, évezredek távlatában kimutatható változás által teremtett állandóságillúzióban gyökeredzik az is, hogy az életmódot is magába foglaló alapértékekre a biztonságot keresők nosztalgiaíával szeretnek gondolni.

Ezt a lassú változást gyorsította fel a technológia exponenciális fejlődése, azon belül is a kommunikációé.

Hirtelen, néhány évtized alatt, az emberek lába alól kicsúszott a stabil értékrendi alap, a normák szétestek. Miért? Mert a kommunikáció fejlődésével percek, órák alatt kerül a világ elé bárkinek a normasértése, bárkinek az évezredesnek tekintett alapértékektől történő eltérése. Legyen szó egyetlen botlásról, az addig példaképnek tekintett embereket a média a glóbuszt behálózó világán keresztül percek alatt a sárban hempergeti meg, elvéve a követendő hús-vér ideákat, hősöket az emberektől. Elveszték a kortárs példaképek, az emberek kívülről már hiába várják az útbaigazítást. Így került a fejlett, civilizált világban az emberi értékrend lelegejére az a fajta külsőség, melyre a munka klasszikus, materiális módján, illetve a huszadik századi foglalkoztatáson keresztül nem lehet szert tenni: a vagyon és a hatalom. Mivel az értékrend elején áll, ezért – következőképp – ezeket **mindenáron** meg lehet és kell szerezni. Ha nem így tesz valaki,

és nem erre törekszik, akkor őt a társadalmi megítélés a lesajnálandó balek kategóriába sorolja. A tradicionális emberi értékek csak ezután következnek a sorban, amellyel úri luxusként azok játszódhatnak, akiknek a vagyon, a hatalom, és az erre alapozott társadalmi státuszuk már „rendben van”. Persze, pont ezért, ők soha nem is válhatnak emberi példaképekké, hiszen rendre az értékrendjük első helyét elfoglaló vagyon, hatalom megtartása és gyarapítása érdekében ezt részesítik előnyben a belső emberi értékekkel szemben. A valós idejű közkommunikáció kímélet nélkül tárja mindezt a világ elé, a szenzációs leplelésként tálalt, bulvárosított hírekkel történő olvasottság növelése érdekében.

Kétségtelen, hogy ha közelről megvizsgálhatták volna az adott kor embereit, a civilizációk gerincét megtartó régi ideák és példaképek is rendre megdőltek volna alkalmi hibáik és vétkeik kapcsán.

Lehetetlen lett annak a képnek a fenntartása, amely létükben meghatározta a civilizációkat, és mely azért létezhetett, mert – egyszerűen fogalmazva – hihetetlenül könnyű volt a normák megszegését eltitkolni a többség elől. Napjainkban pedig az emberiség átesett a ló másik oldalára. Normává emelkedett a normák nem léte, a mindenféle életidegen viselkedés, identitás, megnyilvánulás kényszerű elfogadása, melyet az ember sajnálatos alaptermészeteként megjelenő önzés és egoizmus meglovagolásával siettek is alapvető emberi joggá emelni a világ megmondóemberei. Így került a munka évezredes, de 20. századi fogalma és tartalma is az értékrend aljára, egyfajta szegény kategóriába. Bárki bármit megtehet, bárki kárára, ha a mai divatot követve minél jobban eltér a – legtöbbször kétségtelenül nem őszinte, de a békés egymás mellett élést lehetővé tevő, és mintát adó – generációk tucatjait átölelő társadalmi normáktól, elvárt viselkedéstől.

Ezt éljük ma. Az értékek, normák teljes elvesztését, az egoizmus tombolását.

Ennek a folyamatnak, természetesen, megvan a hatása a munka, az úgynevezett foglalkoztatás világára is. Annak civilizált kereteit megteremteni hivatott jogszabályokat arra használják foglalkoztatók és foglalkoztatottak, hogy az egymás rovására elkövetett, az alapvető emberi jó erkölcsbe ütköző viselkedésüket legitimálják. Az arctalan állam pedig a mögötte levő konkrét arcok arcátlan előnykovácsolását szolgáló megfélemlítés eszközeként él a keretekkel. Mindenki úgy él, hogy kizárólag saját előnyeit nézi, azokból minél többet akar érvényesíteni, bármi áron, bárki kárán. Az ÉN-ek mindenki másra süket és vak tombolásának lehetünk ma tanúi a munka, a gazdaság világában is.

Így húzzák le foglalkoztatók és foglalkoztatottak egymást, az állammal közösen pedig a nemzetet, a hazát, egyre mélyebbre, mind egzisztenciálisan, mind morálisan.

Meddig mehet ez?

A gondolat elvonatkozathatatlan az emberekben zajló folyamatoktól. Az anyagi létbizonytalanság, az emberi kapcsolatok esendősége miatti lelki bizonytalanság, ebből következően a minden típusú jövőkép hiánya, a kilátástalanság, a sükségtelen iránt mesterségesen gerjesztett vágyak elérhetetlensége, a sükségtelenek birtoklásán keresztüli önmeghatározás és annak válsága, a mindezek

együtteséből eredő mérhetetlen szenvedés, öntudatvesztés, amely ma az egyes ember szintjén jellemzi a hazát.

Értékes és időtálló bölcsesség, hogy építkezni, zöld mező híján, csak romokon lehet. A Kárpát-medence lakóinak korábbi civilizációs háza nagyrészt már romokban hever. Kinek jó hír, kinek rossz, de tény. Az emberek többsége nem szereti a változásokat, mert az bizonytalanságot hordoz. Ezért sürgetik a régi ház változatlan formában történő újraépítését. Márpedig, a könnyű megértés végett a hasonlatnál maradva, olyat még a világ nem látott, hogy a lerombolt házat ugyanazokból az elemekből, ugyanolyanra vissza lehessen építeni. De olyan sincs, hogy valaki kívül-belül pont olyanra akarná felépíteni, kivéve, ha nem lakni szándékozik benne, hanem muzeális értéknek bemutatni. A használatra szánt házat mindig jobbra, praktikusabbra, a kor vívmányait és tudását felhasználva, az igényeket is figyelembe véve, a legkorszerűbbre, a legkényelmesebbre építik újjá. Célszerű ebből a gondolatból kiindulni, bármennyire is nosztalgizunk a biztonságérzet hiánya miatt.

A kérdés, hogy milyen alapokon kell elkezdni az építkezést. Fontos lenne ideológiáktól, politikai nézetektől mentesen megvizsgálni, hogy mik azok a pszichológiai, lelki szükségletek, amelyek beteljesülésére az ember boldog létezéséhez elengedhetetlenül szükség van. A mai, civilizált lét önmagában ugyanis nem hordozza folytatását. Az élet továbbörökítésének szándékához több kell, mint fajfenntartási ösztönök. Az kell, hogy a boldogság érzése miatt érdemesnek ítélje az ember, mint teremtő erő, a földi létet, és utódokra vágyjon, akiknek mindez megmutathatja, akik az ő döntése eredményeképp részesei lehetnek a lét boldogságának.

A család létjogosultságát világszinten egyre jobban megkérdőjelezzik. Pedig csak átértelmezésre lenne szükség. Szinte már elviselhetetlenül felgyorsult, állandóan változó világunk minden embert, és vele a klasszikusan vérségi kötelékkel és ebben gyökeredző joggal meghatározott családot megannyi megpróbáltatás elé állítja. A jogi kötelék szinte a legkisebb megmérettetésnél könnyűnek találhatják, a stabilitást teljes bizonyossággal kizárólag az érzelmi, a materiális érdekek feletti, szeretet alapú kötődések jelentik.

Hogy mindez hol kapcsolódik a munka világához? Az alapoknál.

A világban a mesterségesen gerjesztett globalizáció eredményeképp az emberekkel szemben tendenciózusan erősödik az az elvárás, hogy konkrétan, földrajzi értelemben menjenek a munkalehetőség, a karrier után. A globális értékrend része lett, hogy az a normális, az elvárható, a becsülni való, hogy minden emberi kapcsolat legyen felületes, feláldozható annak érdekében, hogy az egyén a benne rejlő maximális profit- és jövedelemtermelő képességét ki tudja használni. Ezt az önpusztító viselkedést, az emberi önérzetet és egót hergelve, paradox módon, önmegvalósításnak nevezték el. Akiben ez a késztetés nem elegendően erős, azokat egyéb módon, például a szükségtelen fogyasztásra manipulálva, erőn felüli költekezésekkel, hitelekkel kézben tartva kényszerítik bele abba, hogy kilépjen azokból az érzelmi keretekből, amelyek évezredekken keresztül megtartották az emberiséget. Azt sugallja, hogy az embereknek kötelessége megtanulni mindentől elszakadni, ami érzelmileg megtart. Az otthontól, a Társtól, a szűken vagy tágan értelmezett családtól, a barátoktól.

A Kárpát-medence lakói, különösen a magyarok, híresek érzelmi röghöz kötöttségükről, mely mind az emberi közösség, mind a földrajzi ragaszkodás tekintetében erős. Végeláthatatlan a honvágy miatt derékba tört ígéretes külföldi karrierек története, miként a többség nem csak külföldi, de még belföldi munkahelyért sem szívesen hagyja el otthonát, pláne családját. A magyar szereti, ha vannak gyökerei, ha van saját tulajdonú otthona, még a magukat kalandornak, kozmopolitának tartó magyarok is, hosszú távon hazatérnek, és szeretnek beágyazódni itthoni szociális környezetükbe (családdal, barátokkal). Egyszerűen szólva, tény, hogy a magyar még fiatalon sem túl kalandvágyó, sokkal inkább családot és otthont akar, mint pénzt és karriert. Ez utóbbi a többséget pusztán az elsők megteremtéséért érdekli, és inkább következmény, mint cél. Önmegvalósítását a családban és a közösség számára hasznos teremtő munkán keresztül képes megélni.

Kétségtelen, hogy ezzel nem tartozunk az úgynevezett trendi nemzetek közé.

Mindezt azért fontos tisztázni, mert a huszonegyedik századi magyarországi gazdaságpolitika átvette azt a „fejlettlágbeli” mentalitást, miszerint a munkaerő mobilitását fokozni kell. Politikai szinten kezdték el közvetíteni a gyökértelenség értékrendjét. Kétségtelen, hogy kellő kitartással, gazdasági és politikai kényszerítő körülményekkel százezreket lehet elűzni hazájukból, és meg lehet változtatni akár nemzetszinten is a gondolkodást, majd a viselkedést. Csak az alapvető lelki igényeket nem. Márpedig a mindenkori, legfőbb cél a haza társadalmának boldog önmegvalósítása kell, hogy legyen. Megvalósításához a társadalom lelki adottságait kell figyelembe venni. A 21. század eleji foglalkoztatáspolitikai irány tehát, ebből a szempontból is, zsákutca.

A munka világának társadalmi meghatározói után nézzük pszichológiai vetületét. Az ember a tágabb értelemben vett munka során éli meg teremtő létét. A munka eredménye egyben teljesítményének értékelése is, mely elégedettséggel vagy elégedetlenséggel tölti el, de mindenképpen ösztönzi a folytatásra, értelmet ad a munkának, és vele a létnek. Az emberek, attól függően, hogy milyen tudati szinten állnak, eltérő gyakorisággal igénylik a munka eredményét megfoghatóan, egyértelműen érzékelni. Vannak, akiknek minden egyes nap végén szükséges megtapasztalni valami eredményt. Vannak, akik képesek éveket is dolgozni úgy, hogy csak a tudatukban létezik a várható, és majdan valóságban is érzékelhető, esetleg úgy sem egyértelműen megfogható végeredmény, a teljesítmény. Az elsőre jó példa egy pék, egy szobafestő stb. A másodikra egy kutató, vagy egy feltaláló.

Korunk emberének munka vagy inkább foglalkoztatás iránti demotiváltságát erősen meghatározza, hogy a munkavégzés értelmét veszítette számára. Eredménye konkrétumok nélküli, megfoghatatlan, a többség számára nem is létezik, vagy túl messze van a teljesítménytől. Széles tömegek dolgoznak pusztán a hóvégi fizetésért, melynek értelmét szerencsés esetben egy szerető család adja, kevésbé szerencsés esetben a mindennapi túlélés létszükségleteinek kielégítése, vagy az egoteremtés részeként a vagyonszerzés. Ez utóbbiak életük során különösen erős válságokon mennek keresztül létük értelmetlensége, feleslegessége kapcsán. Igen kicsi azok aránya, akik munkájukban megélik az alkotás

élményét, és az „itt van, ezt én csináltam, tehát vagyok” tapasztalást csakúgy, mint a „szüksége van rám a világnak, mert az emberek, a közösségem számára hasznosat végzek” érzést. Mindez azért lehet, mert a világgazdaság, különösen pedig a magyar gazdaság jelentős része nem valódi szükségleteket elégít ki. Profitot termel, számokat állít elő, fikciókat gyárt, esetleg valójában szükségtelesen termékek egyes elemeinek monoton előállításban vesz részt, a végeredményből soha, semmit magáénak nem ismerve.

A teljesítményélményt persze megpróbálják a psziché szintjén pótolni az úgynevezett HR rendszereken belüli teljesítményértékelésekkel, sok verejtéken keresztül, és kevés sikerrel. De nézzük a gazdasági környezet meghatározóit.

Az alapok tisztázásához kikerülhetetlen a globalizáció kérdése. A mai, mesterségesen irányított globalizáció a gazdasági világalomról szól, a világnak, mint vadkapitalista cégnek a működtetéséről. A szerepeket a „cégtulajdonosok” már kiosztották, és bele is vezették az országokat annak elfogadásába. Ebben a nemzetközi munkamegosztásban hazánk a betanított munkák elvégzésének feladatát kapta, mára a mindennapi alapvető létszükségletek szintjén (élelmiszer, energia) is kiszolgáltatottságba szorítva, az önellátás teljes képtelenségével. Az itt élő embermillióktól döntően a gondolkodás nélküli monoton végrehajtó munkát várják el, és minden kommunikációval ellentétben a folyamatok azt mutatják, hogy ezt a primitív munkavégzési formát kívánják a jövőben általánossá tenni. Az így megtermelt értéket a nem túl magas hozzáadott értékhez képest is nevétséges alulbérezéssel, a még létező, vékonyka, de önálló teremtő réteg által megtermelt értékeknek állami újraelosztáson keresztüli elvételével. Végül a személyes jövedelmet mindenkitől a mesterségesen gerjesztett szükségletek nemzetközi csatornákból történő kielégítése révén vonják ki az országból.

Csakhogy, egyre többen kongatják a vészharangot, igen jogosan. A technikai fejlődés mai ütemével egy, legfeljebb két évtizeden belül a betanított munkásokat minden területen felváltják az összeszerelő gépek. Az évek, évtizedek óta betanított munkások szintjén dolgozó milliók pár év alatt utcára kerülnek. Úgy tűnik, a kelet-európai népek zöme csupán erre az átmeneti időszakra kell a világhatalmaknak. Az oktatási rendszer már most elsődlegesen monoton, végrehajtó munkára predesztinálja a fiatalokat. Az éveken, évtizedeken keresztül végzett betanított munka során az amúgy is csekély tanulási képesség is elvész a többség számára. Ez lesz az a pont, amikor a haza és a nemzet azzal a generációval együtt megszűnik. Lesz helyette egy kiterjedt középkori szintű nyomortanya a Kárpát-medencében, de minden perifériás tevékenységet ellátó ország helyén is.

De, merre tovább?

Figyelembe véve a társadalmi, pszichológiai és gazdasági meghatározókat, bennük a hazai és a nagyvilági folyamatokat, globalizációt, az irány egyértelmű.

Meggyőződésem, hogy a globalizációnak van egy természetes, kikerülhetetlen folyamata, amely a technikai fejlődés következménye és valójában csak a nemzetek, országok, földrészek egymás közötti, évezredek óta meglévő, különböző síkon létező együttműködésének intenzívebbé válását jelenti. Létjogosultságát pont az a közösségi hatékonyság teremti meg, amelyet nagyjából úgy lehet

megfogalmazni, hogy egy érdemleges közösség együttvéve sokkal nagyobb értéket tud létrehozni, sokkal nagyobb a hatékonysága, mint a közösséget alkotó tagok eredményeinek egyszerű számtani összege. Ez a nemzetek, államok szintjén is igaz. A globalizációnak a komparatív előnyökre épülő gazdasági együttműködésnéként történő megjelenése nem veszélyezteti a nemzetek, államok szuverenitását, saját jogú fejlődését, mert a kölcsönösen gyümölcsöző együttműködés elvén, „win-win” alapon működik.

A mai, manipulált és káros szintre erőltetett globalizáció ellensúlya a lokalizáció. Fogyasztásban és munkában egyaránt. Számos, a magyarhoz képest egészen másfajta tizenkilencedik és huszadik századot megélt, kevésbé naiv népeknél ez az önvédelmi reflex automatikusan beindult, ezért hazájuk sokkal kevésbé kiszolgáltatott a mindennapi élet szintjén. A globalizáció-lokalizáció szavakkal nem elég dobálózni. Tudomásul kell venni, hogy a lokalizációt egy módon lehet előmozdítani: személyes példamutatással. Nem lehet az embereknek kívülről megmagyarázni, nem lehet messziről, megmondóemberként kiadni feladatul, a fővárosból, a Parlamentből, a könyvesboltból beszerezhető íróasztaltermékek révén. Csak lokálisan teremthető meg, helyileg ismert és elismert emberek példaértékű viselkedése révén, mert akkor az emberek maguk jönnek rá értelmére, hasznára. Nem lehet a közösségeket kívülről lokalizálni, mert ehhez az egyes emberek belülről elhatározott szándéka kell arra, hogy a mindennapi szükségleteik, igényeik kielégítését a lehető legközelebről próbálják megoldani. Ehhez pedig követendő példák kelleneek arra, hogyan termelnek saját maguknak, vagy ha ez nem megy, hogyan szerezzék be a hiányzót a hozzájuk minél közelebb lévő termelőtől, előállítótól, kereskedőtől, szakembertől az utcából, a településről. Ha onnan nem megoldható, csak akkor a környékről, a térségből, a régióból, de legfeljebb az országból. Ez teremti meg a lehetőséget arra, hogy értékteremtő tevékenységet, munkát végezzenek milliók, ott, ahol laknak szeretteikkel, a tágabb közösségben, egymás számára hasznosan. Nem foglalkoztatottként. Sőt, akár a jogrendszerrel, a monetáris rendszerrel, a globális pénzrendszerrel teljesen függetlenül... Szabadon.

Ennek gördülékennyé tételéhez, a mindennapi életbe illeszthetőségéhez, a minőség magasan tartásához kiválóan fel lehet használni a technológiai és technikai fejlettséget, a valós idejű kommunikáció ezer módját, a digitális világ adta utakat, módokat. Tudatosítani kell minden korosztályban és társadalmi csoportban, hogy sosem a technológia fejlődése önmagában a rossz. A kérdés mindig az, hogyan használjuk, minek és kinek a szolgálatába állítjuk a lehetőségeket.

A betanított munkára épülő foglalkoztatás céltalan, önemésztő világát az elme számára átlátható méretben működő, közösségcentrikus, teremtő munkavégzésnek kell felváltani. A napi szükségletek, különösen a létszükségletek kielégítését lokalizálni kell, tudatosan. Ehhez arra van szükség, hogy a magyar emberek egyesével belássák az importált eszmékből kifejlődött fogyasztói társadalom életképtelenségét, önpusztító voltát. Felismerjék, hogy a következetes törekvés az életből fakadó igények minél lokalizáltabb kielégítésére a többség számára megteremti a megélhetési lehetőségeket, a létük tágabb értelmét, és a közösség önmaga minőségbiztosítójává és szociális hálójává válik.

Meggyőződésem, hogy az elérhető jövőt a többség számára a nemzetközi fogyasztói piacra termelő, nagy foglalkoztatóktól függetlenül végzett, helyi közöség számára hasznos és önmagában is teremtő munka jelenti.

A társadalmat azonban inkább egy gömbhöz hasonlítva, a gömb felületéhez közeli rétegek erre az életmódra nem képesek. Ennek okait nem részletezem, az egy külön tanulmány témáját képezhetné. Ami fontos, hogy ezt kifejezetten előnyként kell felfogni: megteremti ugyanis a globális piacon történő aktív részvétel esélyét, biztosítja a társadalmi fejlődést. Az országok, nemzetek közti adottságok és képességek eltérnek, ezekből a különbségekből adódnak a komparatív előnyök, a lehetőségek, melyek felkínálják az irányt a nemzetközi kapcsolatok tartalmának kialakítására.

Mindig voltak, és lesznek is olyan emberek, akik ezeket a lehetőségeket felismerik, és képesek megszervezni, hogy hatékony formát öltsenek, és a nemzetközi kapcsolatokban eladható (anyagilag vagy szellemi) termékeket hozzanak létre. Ez a szervezés jelentheti az egyéni termelők értékesítési szövetségének létrehozását éppen úgy, mint önálló termelő és kereskedelmi egységek felépítését, ahol a termelés bármit jelenthet: élelmiszer, tudás vagy információ előállítását.

Ezt kiegészítendő: voltak, vannak, lesznek emberek, akik bár önálló teremtésre nem képesek, de irányított munkavégzéssel, segítséggel a mai értelemben vett foglalkoztatás formájában képesek a „létrehozásra”, és hogy ezen keresztül tartsák fenn magukat. Megjegyzem, hogy ez közel sem csak az alacsonyan iskolázott réteget érinti, s nem csak a betanított munkát. Ide tartoznak a kutatók, fejlesztések magasságaiban, de akár a művészetek egyes területein alkotó, sokszor igen iskolázott és kreatív emberek is.

Ne feledjük, hogy a technológiai fejlődés csak eszköz, lehetőség, melyet lehet jól és rosszul is használni. Megteremtheti az emberek százmillióinak tudatán keresztüli gyarmatosítás, leigázás, az időkomplexus emberiség feletti eluralkodása lehetőségét, de a lokalizáció-globalizáció egészséges egyensúlyának megteremtésével a kiszolgáltatottság nélküli biztonság és a nemzetközi nyitottság, a legeldegottabb zugban is a világpolgári lét lehetőségét is. A technológia, a kommunikáció fejlettségét jól használva adott a tanulás, a fejlődés, az önálló munka, az alkotás földrajzi távolságoktól független, határtalan szabadsága is, de egyben az idő szigorúsága is átértékelődik, és az anyagi javakon, materiális kielégülésen túlmutató, egyre többek számára növekvő jelentőségű emberi, lelki értékek teremtése iránti igények is megélhetővé válnak.

Egy biztos: nemzetünknek, hazánk népeinek tanulni kellett az elmúlt évtizedekből. Mára a többség felismerte, miként használták fel az emberi pszichét, a személyiség kevésbé üdvös oldalát arra, hogy anyagi és emberi értékeinktől egyaránt megfosztva, immár felesleges kolonként önpusztító létezésbe taszítsanak minket. Embermilliókat. Fontos, hogy az egyének szintjén a belső felismerést gyógyító, tudatos cselekvés kövesse: az életmód, a munka, a család terén, az önmagunkhoz, társainkhoz és környezetünkhöz történő viszonyulásban. Mert, elérve a kritikus tömeget, EZ fogja elhozni a rendszer szintű változást, kormányoktól és politikáktól függetlenül.